

Beszámoló

A Szatymazi Értéktár Bizottság 2018. II. félévi munkájáról

Szatymazi Községi Önkormányzat

PRÓJEKT	2019. FEBR. 07	HATÁRIDŐ	000 937/2019
11/29-1/2019		11/29-1/2019	

11/29-1/2019

Előző beszámolónk - 2018. szeptember - óta eltelt időszakban az alábbi tevékenységekről adunk számot:

- A testület által elfogadott értékek az előirtaknak megfelelő formátumban továbbításra kerültek, jelenleg 17 szatymazi érték található meg a Csongrád Megyei Értéktárban.*
- Képviselők részére elkészültek az értékek rövidített változatai.*
- A felvett értékek közül elkészült a Barackvirág Népdalkör hagyományőrző tevékenységéhez kapcsolódó melléklet. A népdalkör által gyűjtött és meglévő kottagyűjtemény papíralapú és digitális kiadványa, mely további bővítésre is alkalmas, valamint mások által is kinyomatható formátuma.*
- Előkészületben van az országos minősítésű - Aranypáva -, Aranypáva Nagydíjas -, Különdíjas népdalainak digitális (DVD) kiadványa, mely ez év júniusára készül el, mint értéktári melléklet.*
- Nyomtatásra és összeállításra került az összes eddig felkerült érték, mely formátumát tekintve már új anyagokkal bővült és tovább bővíthető újabb dokumentumokkal.*
- Az Értéktár Bizottság ülésén javaslatként merült fel, hogy mivel elkészültek a **Szent István Katolikus Templom** abalakainak új fotói, külön értékként is kezelhetjük. Továbbá a templomban kiállítás formájában is megjeleníthetnénk. Ez így új értéként szerepelne.*
- Új értékként készült el az **Enyingi szélmalom**. Mivel a malom csak külsőleg újult meg, a belsejéből hiányoznak a molnár szakmához, az őrléshez kapcsolódó berendezések, ezért az itteni régi tevékenységet bemutatva kerülhetne be az értékek közé.*

Az eddig elkészült értékek WEB oldalra való felkerülését, annak formátumát, praktikus használatát meg kell tervezni és el kellene készíteni, hogy mindenki számára hozzáférhető legyen. Ennek előkészületei folyamatban vannak.

Szatymaz, 2019. 02. 06.

Burkus Andrásné

elnök

A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése : **Enyingi szélmalom, a molnárok tevékenysége**

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása

- ☒ **agrár- és élelmiszergazdaság** ☐ egészség és életmód ☒ **épített környezet**
☐ ipari és műszaki megoldások ☐ kulturális örökség ☐ sport
☐ természeti környezet ☐ turizmus

3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye: **Szatymaz**

4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik

- ☒ **települési** ☐ tájegységi ☒ **megyei** ☐ külhoni magyarság

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

Mezőgazdasági terményt földolgozó iparos mindig volt Szatymazon. Néhányuk olyan jól keresett, hogy fölkerült a választók névjegyzékére.

Így a malmosok és a mészárosok. Báló Istvánnak malma is volt. Róvó János és Kormányos Mihály több mint 20 évig (1878–1899) őrlött Szatymazon. Az 1870-es években Balogh Menyhárt, Katona József, az 1880-as években Molnár Tandari Illés és Enyingi Márton, az 1890-es években Faragó György, Kormányos András és Vetrő Sándor, a 20. sz. elején Gombos Antal és Kertész Sándor volt malomtulajdonos.

Amikor valamilyen ismertető írás megjelenik Szatymazról, abban mindig szerepel a ma is látható Enyingi-féle szélmalom.

Nem is gondolunk arra, hogy valamikor az 1900-as évek elején még rajta kívül kilenc vitorla forgatta itt Szatymazon a hatalmas őrlőköveket. Mind a tíz szélmalom mellett volt tartalékban egy-egy szárazmalom is, amik szélcsendes időben is biztosították az élelmezéshez és a takarmányozáshoz szükséges őrleményeket. Ez a tíz szélmalom akkor még nem volt sok, csak egyrésze foglalkozott vāmőrléssel, a fele egyébként is csak darálni tudott..

A Szatymazon máig látható, és a szájhagyomány szerint már 1848 előtt elkészült 9 méter magasságú, forgatható tetővel rendelkező, ritkára szőtt vászonnal borított 4 vitorlás szélmalmot, Enyingi István vásárolta meg Kormányos Mihálytól, 1911-ben. A Szatymaz-Felsőtanyai születésű Enyingi István igazi szélmolnár volt, akinek jövedelme az őrlés és darálás után kapott vámból állt. A megvásárolt, és a már 1911-ben sem korszerű malom, fa fogaskerekein és fa csapágynak továbbította a szél erejét és forgatta meg a 120 centiméteres malomkövet. Az őrlésért /liszt készítés/ és a darálásért 8%-os vámot vontak le, és 1% -ot porlásra. Jó szél esetén, 24 óra alatt, 3 mázsa liszt, vagy 5 mázsa dara készült el. A liszt egybeőrlött volt, színe sötétebb árnyalatú, a korpát is tartalmazta.. Az ellenőrök gyakran kifogásolták.

A sokat emlegetett Enyingi féle szélmalom, a legtovább működött a környéken. Már a nyomai is eltűntek az Ördögh-, Dékány-, és Kormányos András féle szélmalmoknak, amikor az Enyingi család tulajdonában lévő még büszkén forgatta vitorláit. Csak az 1952-es év elején, a modern darálókkal dúló hosszú- és kiláthatatlan küzdelem után pecsételődött meg végleg a sorsa. Ekkor a benne dolgozó szélmolnár már 79 éves. Talán ez a magas kor játszott közbe abban, hogy Enyingi István már nem nézett új munka után. Még élete utolsó szakaszában a malmához, a molnársághoz ragaszkodott.

Enyingi István 1873-ban született Felsőtanyán, valahol Szatymazon, a sándorfalvi határ közelében. Apja szintén Enyingi István volt, aki 1914-ben hunyt el Sándorfalván. Anyja Kopár Jú-

lia. A tanyai iskola néhány osztályát kijárva a géplakatos mesterséget tanulta Szegeden. Géplakatossegéd volt 1912 elejéig. Életében jelentős változást az 1911-es év utolsó hónapja hozott, amikor megnősült, Mándoki Annát vette el feleségül, és Szatymazon lévő Kormányos Mihály féle szélmalmost megvásárolta. A mellette lévő száraz malom megszerzésére már nem futotta erejéből.

A vámórlés, a vámmal megváltható őrlés és darálás az 1912. év első hónapjától teljes lendülettel beindult. A szélmolnár élete nem volt irigylésre méltó. Nem az akkori gyakorlat szerint, napkeltétől- napnyugtáig dolgozott, hanem ahogy a szél fúj. Néha több napot is egybe kellett szakítania. Ha a vitorla megfordult a facsapágyak és a fáfogú cserepek nyikorogni kezdtek, a szélmolnár talpra ugrott, a vitorlát szélirányba fordította a garatot felöntötte, a molnárkövet a forgó részekhez csatlakoztatta, a zsákot a kiömlő nyíláshoz felkötötte, a forgó részeket oltározta. Csak ez után lehetett „szusszanni”, esetleg a malomba lévő heverőre lepihenni. Pista fia is itt született a malomban még 1912-ben.

A szélmolnár első húsz éve aránylag jól fizetett a megélhetést biztosította. A garat nem járt üresen. Enyingi István tekintélyes ember volt még az adófizetők közé is felvették. Az igazi gond a szélmolnár nyakába akkor szakadt, amikor 1922-től a „vámórlési Könyv” vezetését számára előírták, ez a könyv naprakészen tartalmazza az elvégzett munkát, az őrlető nevét, címét, a hozott zsákok számát, a termék fajtáját, súlyát és a kivetett vámot. Ettől kezdve az adót a beszedett vámhoz igazították (Természetesen egy „kis” eltéréssel az adóhatóság javára). Az írással azonban baj volt. Csaknem havonta megjelenő malomellenőr hol ezt hol azt kifogásolta. Hozzá kell tenni, Enyingi István gyermekkorától rosszul látott. Az irattárként szolgáló ládában írás van arról, hogy már 1922-ben az új, akkor alakult klinikán vizsgálták és szemcseppeket írtak fel számára, hogy a hályog fejlődését megállapítsák.

Most a továbbiakban nézzünk bele a vámórlési naplóba. Régi szatymazi rokonok ismerősök nevei sorakoznak, akik egész életüket itt éltek le és dolgozták át.

A vámórségi könyvből kikövetkeztethető, hogy mikor fúj a szélmalom működéséhez megfelelő szél. Az is megállapítható, hogy ebben az időszakban hízaláláshoz daráltak terményeket. A neveket, ha megnézzük egy részük ismétlődik pl.: Vér Sándor, Kormányos János, Bús József, Szalma Pál, Jakus József. A tételek nem túl nagyok, egyesek talicskán tolták el a szemes takarmányt.

Ha az 1929-es év bekezdéseit föllapozzuk, akkor még sok olyan nevet olvashatunk, akikben a mai Szatymaziak rokonaikat, ismerőseiket üdvözölhetik. Pl.: Szekszárdi Kálmán, Ungi Ferenc, Ambrus János, Nagy György, Gombos Istvánné, Török József, Gera József, Kondász József, Róvó Mihály, Dudás Pál, Tápai István, Dékány János, Dékány Sándor, Börcsök Imre, Márta Mihály stb.

Lapozgatva a feljegyzéseket az is megállapítható, hogy a nagyobb tétellel szereplő gazdák a malomtól elmaradoztak. A háztáji darálók egyre jobban szaporodtak a környéken.

A szélmolnár írnivalója folyamatosan gyarapodott. A naponta vetetett és lezárt vámfeljegyzési könyv adataiból havi-és év végi összesítést is kellett készítenie, ami adójának alapját képezte. Volt ellenőrzési naplója is amibe a havonta megjelenő malomellenőr írta észrevételeit, amit a molnárnak meg kellett válaszolni. A szélmalomnak volt raktárkönyve is amibe az összegyűjtött vámbevétel bejegyzésre került. Az igen gyengén látó Enyingi István akit az írásbeli munkára soha fel nem készítettek a maga módján igyekezett a hatóságok elvárásainak megfelelni.

Amíg az írni való csaknem naponta szaporodott az őrleni, vagy darálni való folyamatosan csökkent. Mielőtt azonban megnéznénk a húsz évvel későbbi darálók (1949. november) nevét és számát arról kell még szólni, hogy a malomban volt egy mérleg és több súly, amit gyakran

hitelesítettek. Az írások szerint már 1913. november 12-én megjelent a hivatalos mérleghitelesítő, aki a 200 kg-os mérleg pontosításáért 2 korona díjat kért. A 13 darab súlyt 1 korona 90-ért hitelesítette. Ez többször megismétlődött. Az 1931-ben végzett újabb hitelesítést során a mérlegért 4 pengőt a súlyokért 2 pengő 10 fillért kell fizetni. Ami érdekes, a hatósági hitelesítő az a Cseermák Béla akinek tanyája a Neszűrjhegyi úton ma is látható.

Az állomástól 2 kilométerre lévő szélmalmot, az alacsony, mestergerendás molnárlakással és a raktárral együtt, Enyingi István halála után dr. Zlatarov László szatymazi orvos vásárolta meg. Ez az utolsó szatymazi szélmalom sem kerülhette el, a magaslatra épült szélmalmok oly jól ismert végzetét, a 60-as években belecsapott a villám.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett: ***Egy régi szakma, a molnárok életének megismertetése, megőrzése az utókor számára kötelességünk.***

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

- Irodalom: Szatymaz földje és népe, Monográfia, Szeged, 2000.
- a Mi Lapunk VII. Évfolyam 9. 10. 11. szám